

2014-09-01

บันทึกจดหมายเหตุ : พระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พงศกร ยิ้มสวัสดิ์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

ยิ้มสวัสดิ์, พงศกร (2014) "บันทึกจดหมายเหตุ : พระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม," *Jamjuree Journal*: Vol. 16: Iss. 3, Article 4.

DOI: 10.58837/CHULA.JAMJUREE.16.3.3

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree/vol16/iss3/4>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Jamjuree Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บันทึกจดหมายเหตุ :

พงศกร ยิ้มสวัสดิ์* นิสิตนำบัณฑิตศึกษา (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์) ปีการศึกษา ๒๕๔๒-๒๕๔๔

พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

พระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์แห่งชาติไทย คือ การทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ประการสำคัญได้แก่ การสถาปนาตลอดจนอุปถัมภ์รักษาเสนาสนะภายในพุทธศาสนสถานต่าง ๆ ให้งดงามมั่นคง บริบูรณ์ดีอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระอารามประจำพระบรมมหาราชวัง นับเป็นโบราณราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ได้ทรงถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยตลอด

เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีพุทธศักราช ๒๔๒๕ นับเป็นโอกาสสมงคลพิเศษยิ่ง ที่จะครบรอบ ๑๐๐ ปีการสถาปนาพระมหานครรัตนโกสินทร์ พร้อมกันกับครบ ๑๐๐ ปีการสถาปนาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เร่งดำเนินการปฏิสังขรณ์พระอารามเป็นการใหญ่ แล้วเสร็จทันการพระราชพิธีสมโภชพระนครสมดังพระราชประสงค์

การปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามในคราวนั้น ล้วนแต่เป็นการบูรณะซ่อมแซมอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ดำเนินการค้างมาแต่ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชชนก ในส่วนอาคารสิ่งก่อสร้างที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นใหม่เป็นที่ระลึกในครั้งนั้น ได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ลักษณะเป็นบุษบกประดิษฐานตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อแรกสถาปนา มี ๓ องค์ ประดิษฐานอยู่บนชั้นฐานไพทีที่มุมพระมณฑป อันเป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ ต่อมาในคราวปฏิสังขรณ์พระอาราม เนื่องในโอกาสสมโภชพระนครครบรอบ ๒๐๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จึงได้มีการสถาปนาขึ้นอีกองค์หนึ่งเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ประดิษฐานพระราชลัญจกรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ถึงรัชกาลปัจจุบัน

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานไว้ที่มุมโดยรอบพระมณฑปนั้น นับเป็นเครื่องแสดงถึงพระราชศรัทธาที่ทรงมีต่อพระบวรพุทธศาสนา องค์ประกอบและรายละเอียดต่าง ๆ ของพระบรมราชานุสาวรีย์ ประจำรัชกาลแสดงถึงการเฉลิมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่ทรงเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก นอกจากนั้นยังได้ถูกรังสรรค์ขึ้นด้วยรูปทรง สัดส่วนที่งดงาม นับตั้งแต่ภาพรวมไปจนถึงรายละเอียดในการประดับตกแต่ง มีการเลือกใช้วัสดุและกรรมวิธีในการสร้างงานอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์

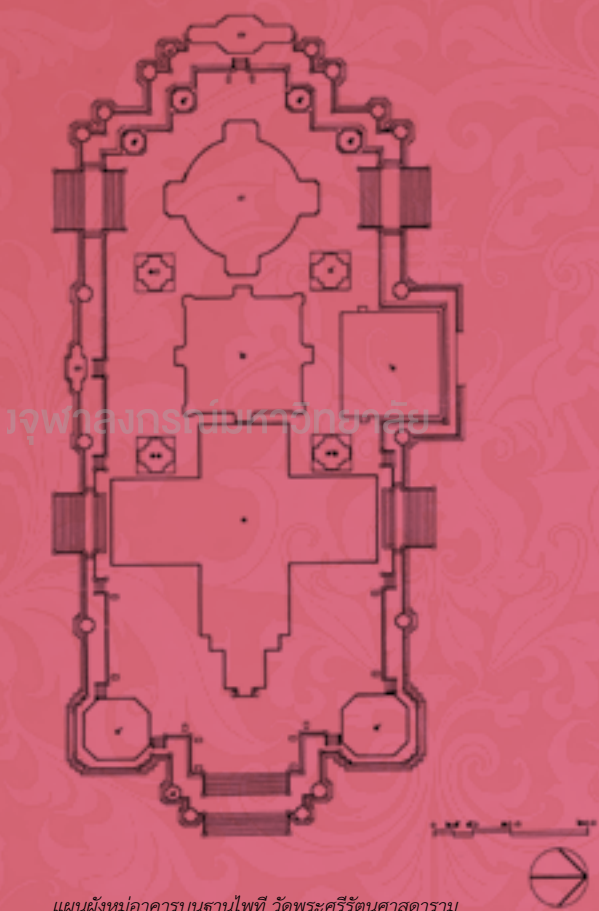

เข้าในงานออกแบบได้อย่างน่าชม และ
ประการสำคัญคือเป็นผลงานสร้างสรรค์
ที่สำคัญชิ้นหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึง
แนวความคิดใหม่ในการนำเอารูป
สัญลักษณ์มาใช้ร่วมในการออกแบบ
และประดับตกแต่งองค์ประกอบงาน
สถาปัตยกรรมไทยแสดงถึงคติในการ
เฉลิมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์
ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม นับ
เป็นประเด็นสำคัญที่นำศึกษาประการ
หนึ่งของการศึกษางานสถาปัตยกรรม
ไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความเป็นมา ในการสถาปนา พระบรมราชานุสาวรีย์ ประจำรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระปรมินท
รมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติเมื่อ
ปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ ทรงประกอบ
พระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์
ต่อประเทศชาตินานัปการ ส่งผลต่อ
ความเจริญวัฒนาของประเทศชาติ
ตราบจนปัจจุบัน พระราชกรณียกิจ
สำคัญในด้านที่ทรงทำนุบำรุงพระบวร
พุทธศาสนา ที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ
ทั้งในด้านการบำรุงรักษาเครื่องยึด
เหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ และใน
ฐานะที่เป็นโบราณราชประเพณีซึ่ง
สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช
เจ้าในพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ได้
ทรงปฏิบัติมาโดยต่อเนื่อง ได้แก่ การ
ที่ทรงอุปถัมภ์บำรุงวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม พระอารามประจำพระบรม
มหาราชวัง

ในช่วงต้นรัชกาล วัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ยังอยู่ในระหว่าง
การสร้างเสริมและบูรณปฏิสังขรณ์
อาคารที่ชำรุดทรุดโทรมซึ่งค้างมาแต่
ปลายรัชกาลสมเด็จพระบรมราชชนก
ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ในคราวที่
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินวัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ได้ทรงมีพระราชดำริ
ถึงการปฏิสังขรณ์พระอารามที่ยังมีได้

แผนผังหมู่อาคารบนฐานไพที วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ที่ปรากฏในปัจจุบัน แสดงตำแหน่งของพระบรมราชานุสาวรีย์
ประจำรัชกาลประดิษฐานที่มุมทั้ง ๔ ของมณฑป

เสร็จสมบูรณ์ดังกล่าว จึงได้ทรงตั้ง
สัตยาธิษฐานเฉพาะพระพักตร์พระพุทธ
มหามณีรัตนปฏิมากร ว่าถ้าจะได้เสด็จ
ดำรงสิริราชสมบัติยืนยาวสืบไป ขอให้
ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามนี้ให้สำเร็จ
บริบูรณ์ทันกำหนดการสมโภชพระนคร
ครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ อาศัย
เหตุตามที่ได้ทรงตั้งสัตยาธิษฐานใน
คราวนั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้บรรดา
พระเจ้าน้อยยาเธอที่เจริญพระชนม์
พระราชพอที่จะควบคุมดูแลการก่อสร้าง
อาคารต่างๆในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ให้สำเร็จทันกับการสมโภชพระนคร
โดยทรงตั้งให้เป็นนายด้าน ทั้งนี้เพื่อ
ฝึกฝนให้เจ้านายรู้จักรับผิดชอบในงาน
อันยิ่งใหญ่เพื่อร่วมในการพัฒนาประเทศ
ต่อไป บรรดาพระเจ้าน้อยยาเธอ พระบรม
วงศานุวงศ์ และขุนนางข้าราชการทั้งปวง
จึงได้มีอุตสาหะพร้อมเพรียงกันทำการ
ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
อย่างเต็มกำลังความสามารถ ด้วยมุ่ง

หวังจะถวายเป็นพุทธบูชา ถวายเป็น
พระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติยศ
แด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และประการสำคัญการที่ได้กระทำการ
ให้แล้วเสร็จสมดังพระราชประสงค์
นอกจากจะเป็นการสนองพระมหา
กรุณาธิคุณแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงถึง
น้ำพระทัย ความจงรักภักดี และความ
มุ่งหวังที่ปรารถนาให้พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติ
ยืนยาวสืบไปสมดังที่ได้ทรงตั้งสัตยา
ธิษฐาน การปฏิสังขรณ์พระอารามใน
คราวนั้นใช้เวลาประมาณ ๒ ปี ๓ เดือน
จึงได้แล้วเสร็จสมดังพระบรมราช
ประสงค์ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้กระทำการสมโภชพระอาราม
เป็นการใหญ่ ไปพร้อมกับพระราชพิธี
สมโภชพระนครรัตนโกสินทร์ ครบ
๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๒๕

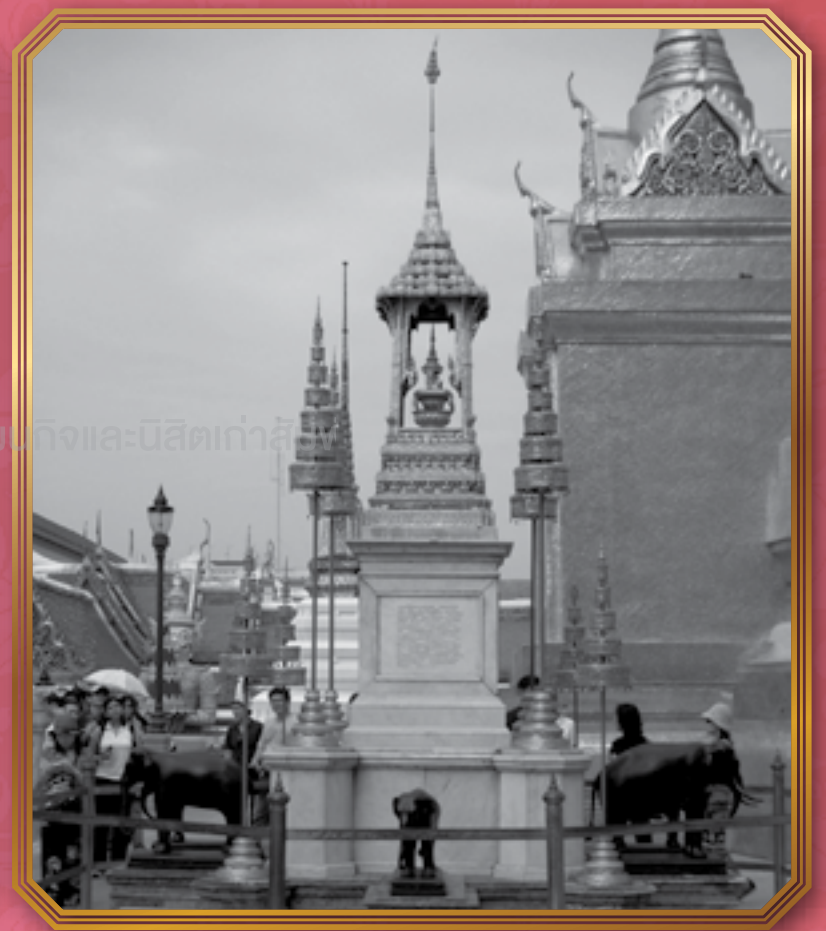
การปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตน
ศาสดารามในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น โดย

ศูนย์พัฒนกิจและนิสิตเก่าสภพันธ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล
ที่มุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

มากเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์อาคาร
สิ่งก่อสร้างซึ่งสร้างมาแต่เดิมที่มีสภาพ
ชำรุดทรุดโทรม และการประดับตกแต่ง
สถาปัตยกรรมที่สถาปนาขึ้นในช่วง
ปลายรัชกาลที่ ๔ อาทิ พระพุทธรางค์
ปราสาท พระศรีรัตนเจดีย์ หอพระคัน
ธารราชฎ์ หอพระราชมานุสร หอ
พระราชพงศานุสร เป็นต้น สิ่งก่อสร้าง
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้สถาปนาขึ้นเพิ่มเติม ได้แก่ พระบรม
ราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ซึ่งมีรูป
แบบสถาปัตยกรรมเป็นบุษบกประดิษฐาน
ตราแผ่นดิน หรือตราพระราชลัญจกร
ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวในพระราชวงศ์จักรี
ประดิษฐานอยู่บนฐานไพทีที่มุมพระ
มณฑปประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับ
ทอง เมื่อแรกสถาปนาในสมัยรัชกาล
ที่ ๕ นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้สถาปนาขึ้น ๓ องค์ ทางด้านทิศ

รูปแบบสถาปัตยกรรมโดยรวมของพระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ในภาพคือพระบรม
ราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลที่ ๔ ตั้งอยู่ที่มุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

ตะวันตกเฉียงเหนือประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ๒ และ ๓ ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ประดิษฐาน
พระราชลัญจกรประจำพระองค์ รัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระบรมราชชนก และทาง
ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์ ต่อมาใน
คราวปฏิสังขรณ์พระอารามเพื่อสมโภชพระนครครบ ๒๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๒๕
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา
บุษบกลักษณะเดียวกันขึ้นอีกองค์หนึ่งที่มุมทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
เป็นที่ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖ จนถึงรัชกาลปัจจุบัน

รูปแบบสถาปัตยกรรม พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล

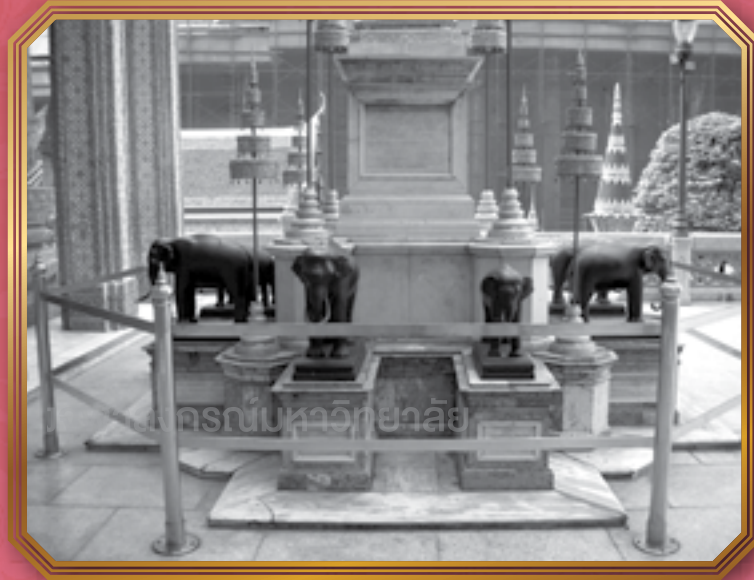
พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลที่ประดิษฐานพระราชลัญจกรทั้ง
๕ องค์ มีลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนรายละเอียดการประดับ
ตกแต่งที่เหมือนกัน กล่าวคือ ตอนบนลักษณะเป็นบุษบกย่อมุมไม้สิบสอง งาน
หล่อโลหะปิดทองประดับกระจกสี เครื่องยอดบุษบกทรงจอมแห ประกอบ
ด้วยชั้นบันแถลง ๕ ชั้นยอดปักพุ่มข้าวบิณฑ์ บุษบกรองรับด้วยฐานบัว ที่ส่วน
คอท้องไม่ตั้งรูปเทพนม ถัดลงไปเป็นฐานสิงห์ที่ส่วนคอท้องไม่ตั้งรูปสิงห์แบกโดย
รอบ เพดานบุษบกตกแต่งด้วยลายฉลุปิดทองบนพื้นแดงประดับดาวเพดาน
ภายในบุษบกตั้งพานแว่นฟ้าสองชั้น เป็นที่ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำ
พระองค์พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ งานหล่อโลหะปิดทอง

บุษบกที่ประดิษฐานตราพระราชลัญจกร
ประดิษฐานอยู่เป็นประธานในตำแหน่งสูงสุด
รายล้อมด้วยฉัตรโลหะฉลุโปร่งตั้งอยู่ทั้ง ๔ มุม

บุษบกตั้งอยู่บนฐานหินอ่อน มี
ผังและขนาดลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ฐาน
ชั้นบนบุด้วยหินอ่อนสีขาว มีผังรูป
สี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนท่อนไม้ของฐานทั้ง
๔ ด้าน ประดับแผ่นหินจารึกข้อความ
ระบว่า บุษบกนั้น ๆ สร้างอุทิศถวาย
พระมหากษัตริย์พระองค์ใด ตลอดจน
พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์
พระองค์นั้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการ
ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ฐานชั้นถัดลงมาบุด้วยหินอ่อนสีขาว
และมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นกัน
ที่มุมทั้ง ๔ ก่อเป็นฐานรูปแปดเหลี่ยม
เป็นที่ตั้งฉัตร ๗ ชั้น ลักษณะเป็นฉัตร
โลหะฉลุโปร่ง ปิดทองประดับกระจก
สี ฐานชั้นล่างบุด้วยหินอ่อนสีชมพู ผัง
รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่มุมทั้ง ๔ ก่อเป็น
ฐานรูปแปดเหลี่ยมเป็นที่ตั้งฉัตร ๕ ชั้น
ลักษณะเดียวกับฐานชั้นกลาง กึ่งกลาง
ของฐานชั้นล่างแต่ละด้าน ก่อเป็นแท่น
สี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งรูปช้างเผือกที่สำคัญ
ที่มาสู่พระบารมีในแต่ละรัชกาล เป็น
รูปจำลองหล่อด้วยโลหะ ที่ผนังของ
แท่นที่ตั้งประดับแผ่นหินจารึกข้อความ
ประวัติช้างเผือกแต่ละเชือก พื้นชั้นล่าง
สุดบุหินอ่อนสีขาวมีผังหยักมุมตามรูป
แท่นฐานชั้นล่าง

แท่นฐานรองรับบุษบกที่ประดิษฐานพระราชลัญจกร บุษบด้วยแผ่นหินอ่อน ตั้งประติมากรรมรูปช้างเผือกโดยรอบ

แผ่นหินอ่อนจารึกข้อความพระราชกรณียกิจในด้าน
ที่ทรงทำนุบำรุงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

รายละเอียดของฉัตรโลหะฉลุโปร่งที่ตั้งประดับอยู่
ทั้ง ๔ มุมของบุษบก ตกแต่งผิวด้วยการปิดทอง
ประดับกระจกสี

ตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์ ซึ่งประดิษฐานใน พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล

ภายใต้บุษบกทางด้านทิศต่างๆ เป็นที่ประดิษฐานพระราชลัญจกร
ประจำพระองค์พระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาล บางบุษบกเป็นที่รวมพระ
ราชลัญจกรหลายรัชกาล มีรายละเอียดดังนี้

๑. บุษบกทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เป็นรูปพระมหามงกุฎแบบไม่มีพระเจอน
แท่นรูปปทุมอุณาโลม ซึ่งมีที่มาจากพระนามเดิมว่า “ดั่ง” ถัดลงมาเป็นพระ
ราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาล
ที่ ๒ เป็นรูปครุฑยุดนาค จากพระนามเดิมว่า “ฉิม” ในระดับเดียวกันประดิษฐาน
พระราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล

ภาพที่ ๑

ภาพที่ ๒

ภาพที่ ๓

พระราชลัญจกรที่ประดิษฐานในบุษบก ๓ องค์แรก
ภาพที่ ๑ และ ๒
พระราชลัญจกรของรัชกาลที่ ๑ และ ๓
โดยพระราชลัญจกรของรัชกาลที่ ๑ ซ่อนอยู่ด้านบน
ภาพที่ ๓
พระราชลัญจกรของรัชกาลที่ ๔
ภาพที่ ๔
พระราชลัญจกรของรัชกาลที่ ๕

ภาพที่ ๔

ภาพที่ ๕

ภาพที่ ๕-๘ พระราชลัญจกรประจำพระองค์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖
ถึงรัชกาลที่ ๙ ประดิษฐานในบุษบก
องค์ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ที่สถาปนาขึ้นในคราวสมโภชพระนคร
ครบ ๒๐๐ ปี ในรัชกาลปัจจุบัน

ภาพที่ ๖

ภาพที่ ๗

ภาพที่ ๘

ที่ ๓ เป็นรูปปราสาทแบบพระวิมานจากพระนามเดิมว่า “ทับ”

๒. บุชบกทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็นรูปพระมหามงกุฎ มีความหมายตรงกับพระนามเดิมว่า “มงกุฎ”

๓. บุชบกทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

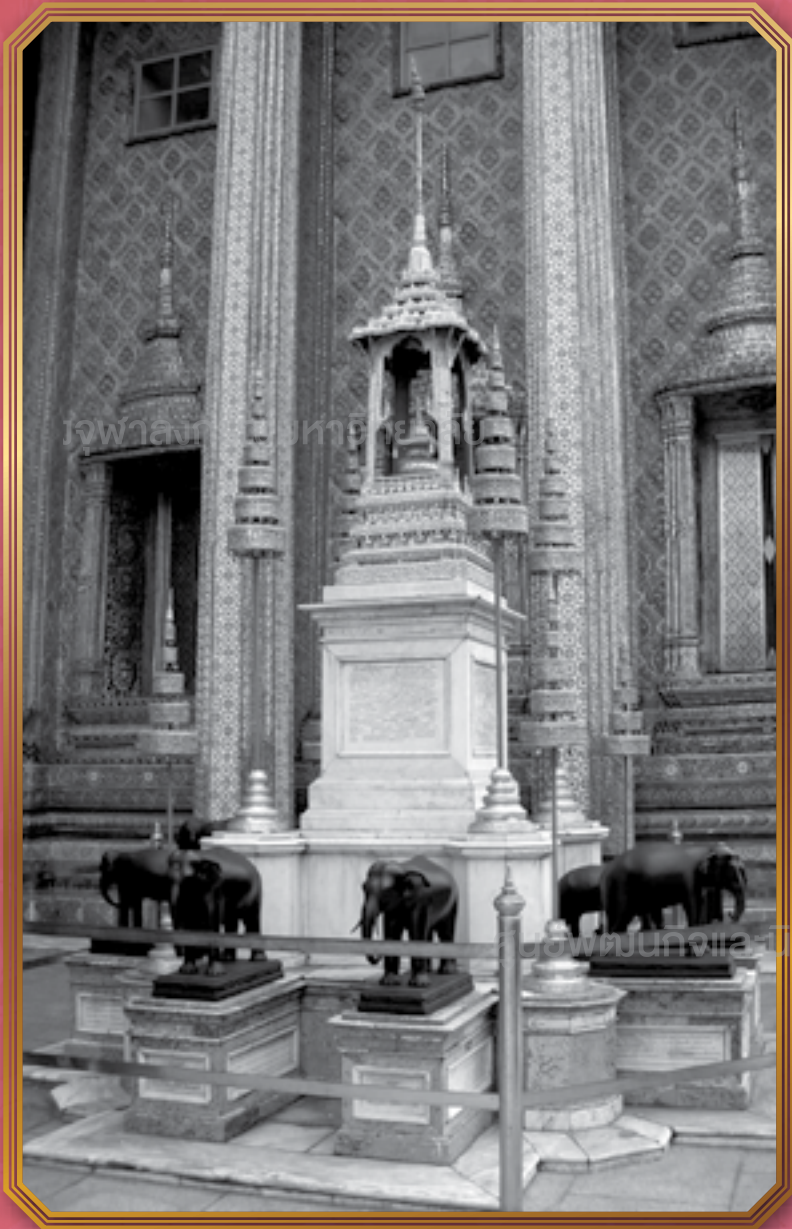
ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นรูปพระเกี้ยวยอด ตรงกับความหมายในพระนามเดิมว่า “จุฬาลงกรณ์”

๔. บุชบกทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ประดิษฐานพระราชลัญจกรประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นรูปวชิราวุธ ประดิษฐานอยู่ร่วมกับ รูปพระราชลัญจกรสามคร ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ รูปพระราชลัญจกรดุสิตเทพบุตร ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ และ รูปพระราชลัญจกรอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน

บทวิเคราะห์

การใช้รูปสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย ดังปรากฏ ณ พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามนี้ นับว่ามีความงามเหมาะสม สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของอาคารสิ่งก่อสร้าง ตลอดจนการประดับตกแต่งภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม รูปทรงสัดส่วนขององค์บุชบกและชุดแท่นฐานถูกออกแบบและรังสรรค์ขึ้นด้วยความประณีต ยอดของบุชบกและยอดของฉัตรประกอบได้รับการจัดเรียงระดับลดหลั่นอยู่ในกรอบทรงจอมแห เลียนและรับกับรูปทรงของพระมณฑปที่ประดิษฐานอยู่

พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลที่ ๕
ประดิษฐานอยู่ท่ามกลางสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี
ที่มีการประดับตกแต่งอย่างงดงามวิจิตร

เป็นประธานได้อย่างน่านม ความสวยงามของชั้นฐานเกิดจากการยื่นระนาบองค์ประกอบของแท่นฐานและลวดบัวต่างๆ อาศัยตำแหน่งที่ตั้งอยู่กลางแจ้งทำให้เกิดเงาตกแต่งเพิ่มรายละเอียดให้กับรูปทรงโดยรวม

กรรมวิธีในการสร้างงานและการประดับตกแต่ง มีความสวยงามและคงทนด้วยเป็นงานที่ตั้งอยู่กลางแจ้ง ผู้ออกแบบแสดงความสามารถในการใช้รูปแบบการประดับตกแต่งสื่อถึงความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว บุชบกและชุดตราแผ่นดินบนพานแว่นฟ้างานหล่อโลหะปิดทองประดิษฐานอยู่ตรงกลางในตำแหน่งสูงสุด ถัดลงมาเป็นฉัตรโลหะฉลุโปร่งตกแต่งด้วยการปิดทองเช่นกัน แต่การฉลุปรับให้เกิดความโปร่งเบากว่า เชื่อมโยงไปกับอากาศที่ว่างโดยรอบ ชุดแท่นฐานผิวหินอ่อนเป็นฉากของอักษรจารึกข้อความ มิได้ตกแต่งด้วยลวดลายใด ๆ แลดูมั่นคงและสง่างาม รูปประติมากรรมข้างเผือกงานหล่อโลหะผิวรมดำ สอดคล้องกับลักษณะของงานประติมากรรมแบบเหมือนจริง ดังรายล้อมรอบฐานชั้นล่าง

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

ประติมากรรมครุฑและกุ่มภัณฑ์ งานแบบไทยประเพณี
งานหล่อโลหะ ประดับกระจกสี ปิดทอง ที่ฐานพระมณฑป

ในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม องค์บุชบกที่ประดิษฐานตราแผ่นดินซึ่งตั้งอยู่ในตำแหน่งสูงสุด รวมทั้งฉัตรที่ตั้งประดับอยู่ มีลักษณะของรูปทรงลวดลายและการประดับตกแต่งตามแบบแผนงานศิลปสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ส่วนชั้นฐานที่รองรับนั้นประดับด้วยลวดบัวแบบงานอิทธิพลตะวันตก รวมทั้งมีผิวด้วยแผ่นหินอ่อน มิได้ตกแต่งด้วยงานปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีหรือประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ดังที่พบในอาคารอื่น ๆ ภายในพระอาราม รูปแบบและการเลือกใช้วัสดุตกแต่งผิวของชั้นฐานที่เป็นงานอิทธิพลตะวันตกนี้ ยังสอดคล้องสัมพันธ์กับรูปประติมากรรมข้างเผือกที่ตั้งประดับอยู่โดยรอบอีกด้วย เหตุที่รูปข้างเผือกมีลักษณะเป็นงานประติมากรรมแบบเหมือนจริง ตามแบบแผนงานช่างศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเช่นกัน แตกต่างจากประติมากรรมประดับอื่น ๆ ภายในพระอาราม ซึ่งมีรูปแบบศิลปะแบบไทยประเพณี อาทิ รูปสัตว์หิมพานต์ รูปครุฑยุดนาค รูปกุ่มภัณฑ์ เป็นต้น หรือประติมากรรมตุ๊กตาศิลาแบบจีน

ลักษณะของการผสมผสานรูปแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมไทยและงานอิทธิพลตะวันตกเช่นนี้ อาจเปรียบเทียบกับเชื่อมโยงกับการออกแบบพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๙ ในช่วงเวลาเดียวกัน

เมื่อพิจารณาองค์พระมณฑป ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่เป็นศูนย์กลาง ที่มุมทั้งสี่เป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล เป็นเครื่องแสดงให้เห็นพระราชศรัทธา การยกย่องเทิดทูนให้มีความสำคัญกับพระบวรพุทธศาสนา รวมทั้งสถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จบรมบพิตรองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก และเมื่อพิจารณาบุชบกประดิษฐานตราพระราชลัญจกรพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นศูนย์กลาง แสดงให้เห็นความจงรักภักดี เคารพเทิดทูน การเฉลิมพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ ด้วยฉัตรประกอบ แผ่นจารึกพระราชกรณียกิจ และรูปช้างเผือกสำคัญที่เข้ามาสู่พระบารมีในแต่ละรัชกาลที่ตั้งอยู่โดยรอบเป็นแบบแผนแนวความคิดเพื่อการเฉลิมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมและงานช่างศิลปกรรมการประดับตกแต่ง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แสดงให้เห็นความแตกต่างอันเป็นแบบแผนใหม่เพิ่มเติมจากแนวความคิดในการเฉลิมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นเทวราชา หรือการที่ทรงเป็นหน่อพุทธางกูรตามแบบแผนโบราณราชประเพณี ดังปรากฏในการออกแบบสถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้าง ตลอดจนงานช่างศิลปกรรมเพื่อการประดับตกแต่งอื่น ๆ ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อาทิเช่น รูปพระนารายณ์ทรงครุฑ รูปครุฑยุดนาคที่ฐานพระอุโบสถ ภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่ผนังพระระเบียง ประติมากรรมกุ่มภัณฑ์จากเรื่องรามเกียรติ์ บานประตูงานประดับมุกภาพตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ พระพุทธรูปฉลองพระองค์ เป็นต้น

ภาพรวมของพระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล ประดิษฐานบนชั้นฐานไพที วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

แนวความคิดใหม่ ในการใช้ รูปสัญลักษณ์เพื่อประดับ ตกแต่ง องค์ประกอบ สถาปัตยกรรมไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลขึ้นนั้น ด้วยทรงมีพระราชดำริเพื่อให้เป็นที่ระลึกในการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในโอกาสสมโภชพระนครครบ ๑๐๐ ปี พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาลซึ่งมีลักษณะเป็นบุษบกที่ประดิษฐานพระราชนิพนธ์อันเป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีไว้เป็นพุทธบูชา โดยประดิษฐาน

พระนารายณ์ทรงครุฑ ที่หน้าบ้านพระอุโบสถ

อยู่ที่มุมทั้ง ๔ ของพระมณฑปที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทอง ซึ่งมีความสำคัญสูงยิ่ง นับเป็นธรรมเนียมด้วยเป็นพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงพระราชศรัทธาในพระบวร

ทศกัณฐ์ ทวารบาลอารักขาทางเข้าสู่เขตพระอาราม

พุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ รวมทั้งเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศในฐานะที่ทรงอารักขาคุ้มครองและทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพร

พระราชลัญจกรหามงกุฎ ประดิษฐานเหนือยอดหลักเสมา พระพุทธรัตนสถาน พระบรมมหาราชวัง

อยู่คู่กับชาติไทย

แนวพระราชดำริในการสร้างพระบรมราชสัญลักษณ์ขึ้นถวายเป็นพุทธบูชา และการอารักขาคุ้มครองดังกล่าว ยังได้ปรากฏตัวอย่างในการออกแบบสถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ในรัชกาล อาทิ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๖ เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผูกพัทธสีมาพระพุทธรัตนสถานภายในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเป็นพระอุโบสถที่ทรงทำสังฆกรรม หลักเสมาที่พระพุทธรัตนสถานนี้ ลักษณะเป็นหลักเสมาศิลาจำหลัก ตอนบนประดิษฐานตราพระราชลัญจกร งานหล่อโลหะปิดทอง ประกอบด้วยพระราชลัญจกรครุฑยุดนาค ประจำรัชกาลที่ ๒ ที่หลักเสมาคู่หน้า พระราชลัญจกรพระมหามงกุฎ ประจำรัชกาลที่ ๔ ที่หลักเสมาคู่หลัง และหลักเสมาคู่กลาง ประดิษฐานพระราชลัญจกรพระเกี้ยวยอดประจำพระองค์

ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ ในคราวปฏิสังขรณ์ใหญ่วัดอรุณราชวราราม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแปลงซุ้มประตูทางเข้าที่กำแพงแก้ว โดยรอบพระปรางค์ให้มีลักษณะเป็นซุ้มประตูเครื่องก่อ ยอดซุ้มทรงบันแถลง

พระราชลัญจกรหาอาณานิคม ประดิษฐานที่หน้าบ้านซุ้มประตูกำแพงแก้ว พระปรางค์ วัดอรุณราชวราราม

จำนวน ๕ ซุ้ม ที่หน้าบ้านซุ้มดังกล่าวประดิษฐานตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ถึง รัชกาลที่ ๕ งานปูนปั้นทาสี ปิดทอง

บทสรุป

พระบรมราชานุสาวรีย์ประจำรัชกาล วัดพระศรีรัตนศาสดาราม นับเป็นสัญลักษณ์อันงดงาม ซึ่งสถาปนาขึ้นเป็นที่ระลึกในโอกาสสำคัญคราวสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระนครรัตนโกสินทร์ครบ ๑๐๐ ปี และ ๒๐๐ ปี แสดงให้เห็นความเจริญมั่นคงของพระบวรพุทธศาสนาคู่กับชาติไทย แสดงพระราชศรัทธาและการเฉลิมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์แห่งพระราชวงศ์จักรี ในฐานะที่ทรงเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภก นอกจากนั้นยังเป็นอย่างที่สำคัญของการเสนอแนะแนวความคิดใหม่บนพื้นฐานของการสร้างสรรค์งานศิลปะสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่สืบทอดมา แสดงความพยายาม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของงานช่างในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งการรักษาสืบทอดแนวความคิดและข้อดีของแบบแผนประเพณี ตลอดจนการผสมผสานรูปแบบอิทธิพลต่างชาติหรือรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ นับเป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญที่นำศึกษา เพื่อการพัฒนางานองค์ความรู้ในศาสตร์ด้านการออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยสืบต่อไป

บรรณานุกรม

คณะกรรมการจัดทำหนังสือฯ. สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๓๑.
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕: กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔.
ทองต๋อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา. สมุดภาพวัดอรุณราชวราราม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๓๔.
เม่งน้อย คัคคีศรี, ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.
ศิลปากร, กรม. จดหมายเหตุการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและ พระบรมมหาราชวัง ในการฉลองพระนครครบ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๕.
Nangnoi Sukri & Michael Freeman. Palaces of Bangkok . Bangkok : Asia Books Co. Ltd., ๑๙๙๖.